

प्रति,

मंत्रालयीन विभागातील सर्व सॉचव,
सर्व विभाग प्रमुख.

क्रमांक : एसआरसी-१०८६/८/मंधरा.

सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय,
मुंबई, दिनांक ३ जून १९८६.

विषय : संशयास्पद सवोटी असलेल्या शासकीय सेवाविस्तार करावयाच्या
कार्यवाहीबाबत...

प्रशासनातील भ्रष्टाचारास आळा घालण्याच्या दृष्टीने कोणकोणत्या
उपाययोजना करता येतील याबाबत नव्याने विचार करण्यासाठी मुख्य सॉचवाच्या
अध्यक्षेखाली वॉरंठ अधिका-यांची एक बैठक आयोजित करण्यांत आली होती.
सदर बैठकीत झालेल्या चर्चेच्या अनुषंगाने यासंबंधी वेगवेगळ्या मुद्द्यांवर खालीलप्रमाणे
कार्यवाही सर्व विभागांनी करावी असे ठरले :-

१) ब-याच वेळा विविधा शासकीय सेवाविस्तार गैरप्रकारासंबंधी आरोप
करणारी पत्रे त्यांच्या वॉरंठ अधिका-यांकडे येत असतात. निनावी पत्रांवर
कार्यवाही न करण्याचे सर्वसाधारण धोरण असले तरी जेव्हा खाद्या विविधा
शासकीय सेवांच्या कार्यालयीन कामकाजाबाबत वारंवार तक्रारी अथवा आरोप
करणारी पत्रे येतात तेव्हा अशा पत्रे निनावी असली तरी त्यांची दखल घेऊन
संबंधित सेवांवर लक्ष ठेवणे अथवा गरज वाटल्यास त्याबाबत रितसरपणे गोपनीय
चौकशी देखील करणे योग्य ठरते. अशा चौकशीमध्येच काही वेळा भ्रष्टाचार
उघडकीस येण्याची शक्यता असते. संशयास्पद सवोटीच्या शासकीय सेवाबाबत
ज्या-ज्या वेळी काही माहिती शासनापुढे उपलब्ध होईल त्या-त्या वेळी अशा
माहितीचा मागोवा घेऊन भ्रष्टाचारास आळा घालण्याचा जाणीवपूर्वक प्रयत्न
करणे आवश्यक आहे. मात्र सूडाच्या भावनेने खाद्या शासकीय सेवांच्या हात
धुऊन मागे लागावे असा शासनाचा इर्देश नाही.

२) ज्या शासकीय सेवांची सवोटी संशयास्पद आहे अशा सेवांना
जनोंहितास्तव मुदतपूर्व सेवांनवृत्त करण्यासंबंधीची कार्यवाही करता येईल काय याचा
देखील विचार करण्यांत यावा. ज्या प्रकरणां संशयास्पद सवोटीचे असे शासकीय

सेवक ५०/५५ वर्षांपेक्षा कमी वयाचे असतील व म्हणून त्यांचे विरुद्ध महाराष्ट्र नागरी सेवा [नियुक्ती वेतन] नियम, १९८२ च्या नियम १० [४] किंवा नियम ६५ अन्वये कार्यवाही करणे शक्य होत नसेल अशा प्रकरणी त्यांचे विरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही करण्याबाबत विचार करता येईल.

३] संशयास्पद सर्वोटी असलेल्या शासकीय सेवकाबाबत मुदतपूर्व सेवानियुक्तीची कार्यवाही करावयाची झाल्यास त्यांची सर्वोटी संशयास्पद असल्याचा पुरावा अशा सेवकांच्या गोपनीय अभिलेखांमध्ये अथवा इतरत्र मिळणे आवश्यक आहे. जेव्हा असा पुरावा गोपनीय अहवालांमधून मिळत नाही तेव्हा चौकशी अहवाल, निरीक्षाअहवाल इत्यादी मागिते तो मिळविला पाहिजे; आणि पुनर्विलोकन समितीसमोर मांडिला पाहिजे. अशा वेळी शासकीय सेवकांच्या हालचाली-विषयी आणि त्यांनी प्रमाणाबाहेर जास्त मालमत्ता मिळविली असल्यास त्यातबंदी लावल्यास विरोधी केंद्राचे अहवाल सहाय्य झाले जातात. यासाठी संबंधित विभागप्रमुखांनी जाणीवपूर्वक प्रयत्न करून अशी माहिती मिळविली पाहिजे. खाद्या शासकीय सेवकांची सार्वजनिक छयाती वांगिली नसेल तर त्याची प्रथम कमी महत्वाच्या पदावर बदली करण्यात यावी आणि नंतर त्याच्या विरुद्ध कारवाई करता येईल.

४] विभागातील कामकाजाचे स्वरूप विचारात घेता ब-याच विभागांमध्ये मोठ्या प्रमाणावर साहित्य खरेदी करावे लागते. अशा साहित्य खरेदीच्या व्यवहारांमध्ये भ्रष्टाचारात बराच वाव मिळू शकतो. काही वेळा गरजेपेक्षा जास्त प्रमाणात साहित्य खरेदी करून ठेवले जाते. पोरणामी शासकीय निधी अडकून राहतात. यासाठी प्रत्येक विभागाने विशेषतः पाटबंधारे विभाग, सार्वजनिक बांधकाम विभाग, सी. एस. पी.ओ. इत्यादी विभागांनी त्या त्या विभागांमध्ये "खरेदी समिती" नेमण्याबाबत विचार करावा. तसेच गरजेपेक्षा जास्त साहित्य खरेदी केल्याबाबतची प्रकरणे शोधून काढण्यासाठी आणि भ्रष्टाचाराची प्रकरणे हुडकून काढण्यासाठी प्रत्येक विभागाने दक्षता घेऊन देखील उभारावी.

५]-[अ] जेव्हा खाद्या सेवकांविरुद्ध विभागीय चौकशी अथवा न्यायालयीन खटला चालू असले व अशा सेवकांना मुदतपूर्व सेवानियुक्ती करण्याचा प्रस्ताव करण्यांत येत असले तेव्हा मुदतपूर्व सेवानियुक्तीची

कारणी विभागीय चौकशी अथवा न्यायालयीन खटल्यामधील कारणापेक्षा भिन्न असली पाहिजे. संशयास्पद सवाोटोच्या सेवकांना महाराष्ट्र नागरी सेवा [नियुक्तीवैतन] नियम १९८२ मधील नियम १० [४] अथवा नियम ६५ अन्वये मुदतपूर्व सेवानिवृत्त करता येते हे जरी खरे असले तरी अशा प्रकरणांमध्ये जाणीवपूर्वक निर्णय त्या त्या प्रकरणाच्या गुणवत्तेनुसार घेणे आवश्यक आहे. कारण खाद्या शासकीय सेवकांविरुद्ध गंभीर स्वसत्ताच्या आरोपाखाली विभागीय चौकशी अथवा न्यायालयीन खटला चालू असताना अशा सेवकास, त्याच्याविरुद्ध आरोप सिध्द होण्यासारखे असले तरी मुदतपूर्व सेवानिवृत्त केल्यास अशा प्रकरणी विभागीय चौकशी अथवा न्यायालयीन प्रकरणाच्या निकालानंतर त्याला होणा-या संभाव्य शिक्षेमुन त्याची आपोआपच सुटका होते. इतकेच नव्हे तर अशा सेवकाला मुदतपूर्व सेवानिवृत्तीमुळे पूर्ण निवृत्ती वेतन देखील मिळते व पारंगामी त्याची मुदतपूर्व सेवानिवृत्ती त्याला फायदेशीर ठरते.

[ब] ज्या सेवकांच्या विरुद्ध विभागीय चौकशी चालू आहे, परंतु विभागीय चौकशी मधील कारणांव्यतिरिक्त कोणातीही गोष्ट त्यांच्या विरोधात आढळून आलेली नाही त्यावेळात मुदतपूर्व सेवानिवृत्तीचा उपाय अंमलात न आणता विभागीय चौकशीमध्ये जी निष्पत्ती होईल त्याप्रमाणे कार्यवाही होऊ देणे इष्ट आहे.

[क] मुदतपूर्व सेवानिवृत्तीमुळे अशा सेवकांविरुद्ध न्यायालयात प्रतीवत असलेल्या फौजदारी खटल्यावर कोणाताही पारंगाम होणार नाही. तसेच मुदतपूर्व सेवानिवृत्ती ज्या कारणास्तव केली असेल त्या कारणापेक्षा वेगळ्या कारणांसाठी आदेशात केलेल्या विभागीय चौकशीवर देखील मुदतपूर्व सेवानिवृत्तीचा पारंगाम होणार नाही.

६] संशयास्पद सवाोटोच्या सेवकांना हुडकून काढण्यासाठी आणि भ्रष्टाचाराला आळा घालण्यासाठी विभागाच्या बाहेरील अधिकारी-यांच्या सेवेची गरज आहे असे खाद्या विभागाला वाटत असल्यास, अशा विभागाने अशा अधिकारी-यांच्या नियुक्तीसाठी योग्य पदे, त्यांची वेतनश्रेणी, त्यांचे सेवाप्रवेश नियम, व बाहेरच्या विभागातील कोणात्या संदर्भातील अधिकारी अशा पदांवर बदली मार्गे नियुक्त करणे शक्य आहे या सर्व माहितीसह योग्य प्रस्ताव सामान्य प्रशासन विभागाकडे पाठवावल्यास विचार करता येईल. असे प्रस्ताव पाठवितांना संबंधित विभागांशी विचार विनिमय करून मगच प्रस्ताव सामान्य प्रशासन विभागाकडे पाठवावा. यासाठी

सदर विभागातील काही पदे आस्थायित ठेवून तेवढीच अधिकार पदे त्या विभागात निर्माण करून हा प्रश्न सोडविता येऊ शकेल. विशेषतः ही उपाय योजना परिवहन विभाग, दुग्ध विकास विभाग, दाखिली व जकात इत्यादी खात्यामध्ये राबविता येणे शक्य आहे.

७-अ] बरीचशा विभागीय चौकशीची प्रकरणे संबंधित विभागांनी विशेष अधिकारी, विभागीय चौकशी, याचिळे आवश्यक माहिती न पाठविल्याने प्रलंबित अवस्थेत असल्याचे, निदर्शनास आले आहे. विभागीय चौकशीच्या प्रकरणांबाबत दक्षतापूर्वक पाठपुरावा करून ही प्रकरणे लवकर निकालात काढण्यातील यादृष्टीने प्रत्येक विभागाने कार्यवाही करणे अगत्याचे आहे.

[ब] सादरकर्त्या अधिका-याकडून [Presenting Officer] वेळेवर प्रतिसाद न मिळणे हे विभागीय चौकशीच्या प्रलंबाचे आणखी एक कारण असल्याचे आढळून आले आहे. विभागीय चौकशीकरता सादरकर्त्या अधिकारी [Presenting Officer] म्हणून नियुक्त केलेल्या अधिका-यास त्याचे नियमित कामाव्यतिरिक्त ही जबाबदारी सोपविलेली असते त्यामुळे विभागीय चौकशीच्या प्रकरणां पुरेसे लक्ष देणे अशा अधिका-यांना शक्य होत नाही. म्हणून ज्या विभागांना विभागीय चौकशीच्या कामासाठी स्वतंत्र अशा सादरकर्त्या अधिका-यांच्या [Presenting Officer] पदाची गरज वाटत असेल अशा विभागांनी त्याप्रमाणे योग्य पातळीवर ^{मद} निर्मितीचे प्रस्ताव तयार करून पाठवण्यास हरकत नाही.

८] काही विभागामध्ये शास्तर्भावी कारवाई सुरू करण्याची किंवा विभागीय चौकशीकडून आदेश झालेली परंतु चौकशी पूर्ण न झालेली अशी कित्येक लहान-लहान प्रकरणे दीर्घ काळ प्रलंबित असून अशा प्रकरणांतील चौकशी पूर्ण करण्यासाठी लागणारा वेळ व मेहनत सदर प्रकरणांच्या फलनिष्पत्तीच्या मानाने ^{वाजवीपेक्षा अधिक} हात असते असे निदर्शनास आले आहे. निरनिराळ्या विभागातील वर्ग १ व वर्ग २ अधिका-यांच्या अशा प्रकरणांचे पुनर्विलोकन करून जेथे योग्य असेल तेथे अशी प्रकरणे वेद करण्याबाबत विचार करण्यासाठी सचिवांची एक तदर्थ समिती नेमण्याच्या प्रस्तावावर सामान्य प्रशासन विभागात विचार चालू आहे, ही समिती नेमल्यानंतर अशी प्रकरणे त्या समितीपुढे आणली जावीत.

अराजपौत्रत कर्मचा-यांच्या अशाच विभागीय चौकशीच्या प्रकरणांबाबत विभाग प्रमुखांनी अशाच धर्तीवर आपापल्या विभागामध्ये खात्यामध्ये समित्या स्थापन कराव्या, म्हणजे या समित्या विभाग प्रमुखांना योग्य त्या शिक्षास्त्री करू शकतील.

वरील सूचनांचे पालन कसोशांनी केले जावे असे सर्व मंत्रालयीन विभागांना आदेशित त्यांच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखालील सर्व विभाग प्रमुखांना आदेश आहे.

पा. ना. नायक
सौध [सेवा]
सामान्य प्रशासन विभाग.